

Státní okresní archiv Klatovy

Cech pekařů a perníkářů Horažďovice

1659–1856

Inventář

EL NAD č.: 2185

AP č.: 598

Eva Havlovičová

Klatovy 2016

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 m) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymežil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. století Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčířů; 8 krejčích;

5 kovářů; 5 ševců; 4 punčocháři; 3 sládcí; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 12 mistrů pekařů.

Pekařské řemeslo v Horažďovicích bylo jistě provozováno od počátku vzniku městečka. Ze složení městské rady víme, že v roce 1428 byl členem Řehoř pekař a v roce 1511 Vít pekař. První cechovní statuta jsou nám známa z roku 1659, k jejich opětovnému potvrzení došlo v roce 1724.

Pekaři zpracovávali mouku, což byl produkt řemesla mlynářského. Mouka spolu s vodou a kváskem byla zadělána na těsto, ze kterého se pekl chléb. Kvalita a hmotnost chleba byly častým důvodem k třenicím ve městech. I u pekařů docházelo ke specializacím, pekly se housky, preclíky, rohlíky, calty, vdolky, mazance a koláče. Existovali koláčníci, mazanečníci, konfektáři (pekli zákusky a sladkosti, často s přidáním medu), oplatečníci. Užší specializací se dále objevili cukráři a perníkáři, kteří zpracovávali těsto doplněné medem a kořením (koriandr, zázvor, anýz). Perník měl rozličné podoby a tvary (zvířata, postavy, pouťová srdce). Perníkáři se svými produkty většinou objížděli jednotlivé trhy, jarmarky a poutě.

Cech jako samostatný pravděpodobně existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmistr. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmistrů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčířského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzemberka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a děláni sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998 byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Veškeré cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1659–1856. Nejstarší archiválií jsou cechovní artikule (1659, 1724), nejmladší záznamy nalezneme mezi výučními a tovaryšskými listy (1856).

Archiválie jsou psány v češtině a v němčině, jedná se o 1 listinu do roku 1850, 3 úřední knihy a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem a potrhané (viz inventární seznam). Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,17 bm. Tvoří jej 13 inventárních čísel.

V Městském muzeu v Horažďovicích byl cechovní materiál částečně roztríděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečetidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečnicků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Tovaryšské listy obsahující veduty jsou evidovány jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOkA Klatovy. Tovaryšské listy bez vedut jsou evidovány zvlášť pod svým vlastním inventárním číslem.

Původní AF Cechy Horažďovice EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech pekařů Horažďovice, EL NAD 2185, vznikl vnitřní změnou č. 9/1877 z 13. června 2013, čj. SOAP/040-0480/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Cechovní artikule (inv. č. 1) obsahují celkem 29 kapitol, které nejsou jako obvykle jen očíslovány, ale mají každá svůj název. Např. O mocnosti starších, O suchých dnech, O ženách svárlivých, O kupcích v kotcích, O zmenšení chleba atd. Jsou zde také přesně popsány podmínky přijetí nového mistra: přijat mohl být jen tovaryš, který byl tři roky vyučen a jeden rok se učil u vybraného spolumistra. Poté musel upéct určený druh chleba, musel být ženatý, opatřit si vlastního učedníka, doložit doklad o manželském zplolení a složit poplatek 30 kop míšenských do matky pokladnice spolu s dvěma librami vosku.

Cechovní kniha (inv. č. 4) byla pro různou agendu. Nacházejí se zde roční příjmy a výdaje z let 1762–1852, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků z let 1750–1859, rozpisy pečení postních chlebů z let 1764–1827 a nakonec soupis cechovního inventáře z let 1781 a 1796. Součástí cechovního majetku byla matka pokladnice, cechovní příkrov s obrazem, stříbrné a mosazné pečetidlo, svícen, korbel, halapartna, kožené měchy na hašení požárů, cechovní statuta a kniha patentů.

Z cechovní korespondence (inv. č. 5, 6) se dozvídáme např. o snížení počtu mistrů pekařů ze 17 na 12 v roce 1784; o pořadí jednotlivých cechů v Horažďovicích při slavnostech a průvodech, kdy pekaři šli jako třetí v pořadí; o zrušení chlebných krámů v roce 1847 apod.

Součástí muzejní cechovní sbírky Městského muzea v Horažďovicích je mosazný pečetní prsten, katalogové č. K 602. Je na něm zobrazen preclík, pod ním dvě žemle a nad ním iniciály L P. Na některých mistrovských, výučních i tovaryšských listech se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. V soupisu cechů z roku 1739 (viz kapitola I. úvodu) se nachází otisk stejného pečetidla.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2016 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 7. 4. 2016

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Horažďovice*, EL NAD 766, kar 23, inv. č. 705, katalogové č. 2138.

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
lio	listina do roku 1850
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
---------	-------	---------------	----------------

I. Listiny

1	1659, únor 14., Praha Na žádost Ludmily Benigny ze Šternberku propůjčují pekaři a perníkáři Starého Města pražského výpis svých artikulí cechu pekařů a perníkářů v Horažďovicích.		lio1

1724, listopad 28., Horažďovice
Eleonora z Mansfeldu opětovně potvrzuje artikule cechu pekařů a perníkářů v Horažďovicích.

Originál papír, 25,5 x 39 cm, česky, německy, transfix – 20 listů svázaných kroucenou červeno-bílou šňůrkou, 2x přivěšená pečeť - pražského cechu na kroucené žluto-červenobílé šňůrce v dřevěném pouzdře a Eleonory z Mansfeldu na kroucené modro-červenobílé šňůrce v dřevěném pouzdře

Dřívější signatura A XIV C1

II. Úřední knihy

2	Artikule cechu pekařského v Horažďovicích (rukou psaný koncept s vepsanými poznámkami a úpravami)	1739	ukn1

Česky, 22,5 x 35,1 cm, vazba papírová

Dřívější signatura A XIV C3

3	Generální cechovní artikule	1739	ukn2

Dřívější signatura A XIV C4

4	Cechovní kniha (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků, roční příjmy a výdaje, cechovní inventář, pečení postních chlebů podle jednotlivých mistrů)	1750–1852	ukn3

Česky, 22,9 x 36 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná

Dřívější signatura A XIV C5

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
III. Spisy			
5	Korespondence a nařízení krajského úřadu	1781–1846	kar1
6	Cechovní korespondence (s magistrátem, mezi mistry)	1768–1847	kar1
7	Usnesení mezi mistry cechu pekařského o pravidlech pro pečení a prodávání chleba a pečiva	1841	kar1
	<i>Dřívější signatura A XIV C 50</i>		
8	Roční výkazy příjmů a výdajů cechu	1762–1787	kar1
9	Dlužné poplatky za udělení mistrovského práva a přijetí do učení	1817	kar1
	<i>Dřívější signatura A XIV C 45</i>		
10	Povolení k učení a k provozování pekařského řemesla	1763–1845	kar1
11	Mistrovské listy	1773–1851	kar1
12	Tovaryšské listy s vedutami	1806–1828	kar1
	1806, červenec 15., Praha Tovaryšský list Karla Prunera z Horažďovic vydaný cechem pekařů v Praze (veduta Prahy).		
	Originál papír, 58,3x 36,8 cm, německy		
	<i>Dřívější signatura A XIV C 99c</i>		
	1828, srpen 21., Praha Tovaryšský list Franze Prunera z Horažďovic vydaný cechem pekařů v Praze (veduta Prahy).		
	Originál papír, 58,1 x 36,7 cm, německy		
	<i>Dřívější signatura A XIV C 97d</i>		
13	Vysvědčení, výuční a tovaryšské listy	1774–1856	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech pekařů a perníkářů Horažďovice
Značka archivního fondu:	CPP Horažďovice
Časové rozmezí:	1659–1856
Počet evidenčních jednotek:	5 (1 listina do roku 1850, 3 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	13
Rozsah v bm:	0,17
Stav ke dni:	7. 4. 2016
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 7. 4. 2016 – čj. SOAP/040-0440/2016